

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji w Zakładzie Karnym nr 2 w Grudziądzu
(wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania* przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku z dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192, zwanego dalej OPCAT) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 13-14 października 2013 r., do Zakładu Karnego nr 2 w Grudziądzu (zwanego dalej Zakładem lub jednostką) udali się pracownicy Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* (zwanego dalej KMP lub Mechanizmem): Małgorzata Molak (pedagog resocjalizacyjny), Dorota Krzysztoń (kryminolog), Justyna Józwiak (politolog w dziedzinie resocjalizacji), Wojciech Sadownik oraz dr Aleksandra Iwanowska (prawnicy).

Pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji sprawdzili na miejscu sposób traktowania osób pozbawionych wolności, w szczególności pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

1. przeprowadzono rozmowę z ppłk. Marleną Lubiejewską - dyrektorem Zakładu;
2. dokonano oglądu pomieszczeń w oddziałach mieszkalnych, w tym: wybranych losowo cel mieszkalnych, świetlicy, cel izolacyjnych, celi zabezpieczającej;
3. dokonano oglądu kantyny, łaźni, sal widzeń, kaplicy, pomieszczeń, biblioteki i czytelnicy, ambulatorium, izb chorych oraz magazynu;
4. przeprowadzono w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmowy z osadzonymi oraz pracownikami jednostki;

5. przeprowadzono na osobności indywidualne rozmowy z wybranymi osadzonymi, w szczególności z osobami w podeszłym wieku oraz z tymczasowo aresztowanymi;
6. zapoznano się z dostępną w jednostce dokumentacją, w tym: aktami wybranych osadzonych, skargami osadzonych, protokołami z narad kierownictwa.

W trakcie wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną oraz użyto dalmierza.

Pracownicy Mechanizmu poinformowali kierownictwo Zakładu o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano dokumentację związaną z funkcjonowaniem jednostki.

2. Charakterystyka jednostki

Zakład Karny nr 2 w Grudziądzu przeznaczony jest dla recydywistów penitencjarnych odbywających karę w zakładzie karnym typu zamkniętego oraz dla tymczasowo aresztowanych. W ramach jednostki funkcjonuje oddział terapeutyczny przeznaczony dla recydywistów penitencjarnych odbywających karę w zakładach typu półotwartego lub zamkniętego uzależnionych od alkoholu.

Pojemność Zakładu wynosi 380 miejsc – 248 w zakładzie karnym typu zamkniętego oraz 94 w oddziale aresztu śledczego. Według stanu na dzień 13 listopada 2013 r. w jednostce faktycznie przebywało 357 osadzonych: 328 skazanych, 20 tymczasowo aresztowanych oraz 9 ukaranych.

Pojemność funkcjonującego w Zakładzie oddziału terapeutycznego wynosi 30 miejsc, tyłu też osadzonych przebywało w oddziale w czasie wizytacji. Przybliżony czas oczekiwania na terapię wynosi około 22 miesięcy.

3. Personel

W dziale penitencjarnym zatrudnionych jest 8 wychowawców, wychowawca ds. kulturalno-oświatowych, wychowawca ds. postpenitencjarnych, 2 psychologów oraz pracownik cywilny ds. realizacji Programu Operacyjnego *Kapitał Ludzki*. Zgodnie z przekazanymi informacjami średnia liczna osadzonych przypadająca na wychowawców pracujących w oddziałach mieszkalnych wynosi 48. Z kolei personel oddziału terapeutycznego stanowią zatrudnieni w pełnym wymiarze czasu pracy kierownik i psycholog oraz 2 terapeutów.

Wskazać należy, że zarówno kadra oddziału terapeutycznego jak i psychologowie z działu penitencjarnego nie mają zapewnionej superwizji. Zgodnie z udzielonymi wizytującym informacjami tylko 1 z terapeutów w styczniu 2014 r. miał zostać skierowany na staż i superwizję finansowaną przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. W związku z tym warto zauważyć, iż przy tego typu obciążającej psychicznie pracy zapewnienie superwizji wydaje się niezbędne jako czynnik z jednej strony zabezpieczający psychologów i terapeutów, z drugiej zaś znacznie zwiększający efektywność ich pracy.

Funkcjonariusze wizytowanej jednostki biorą udział w okresowych szkoleniach organizowanych przez Służbę Więzienną. W 2012 r. dla funkcjonariuszy działu penitencjarnego przeprowadzono szkolenia m.in. z zasad planowania, organizowania i przeprowadzania zajęć k-o i sportowych, zasad sporządzania indywidualnego programu oddziaływania dla osadzonych uzależnionych od alkoholu, zasad kierowania osadzonych do nauki w szkołach oraz na kursach, zasad postępowania z osadzonymi ze skłonnościami autoagresywnymi, praw i obowiązków, kar dyscyplinarnych, nagród, zasad udzielania widzeń skazanym i tymczasowo aresztowanym. Plan szkoleń na rok 2013 objął natomiast m.in. kwestie związane z zasadami rozmieszczania osadzonych w celach mieszkalnych, zasadami prowadzenia rozmów wychowawczych z osadzonymi, nieprawidłowościami i uchybieniami w prowadzeniu i organizowaniu oddziaływań penitencjarnych, oddziaływaniami psychologiczno-wychowawczymi wobec osadzonych umieszczonych w celi zabezpieczającej. Funkcjonariusze z działu terapeutycznego w analizowanym okresie uczestniczyli w szkoleniach podejmujących m.in. zagadnienia aktualnych przepisów dotyczących tworzenia programów readaptacji społecznej, elementów budujących motywację w terapii, działań psychologicznych mechanizmów uzależnienia. Z kolei funkcjonariusze z działu ochrony w okresie od początku 2012 r. do dnia wizytacji uczestniczyli m.in. w szkoleniach dotyczących rozpoznawania środków narkotycznych i zachowań osób po ich zażyciu, udzielania pomocy przedmedycznej osobom, które targnęły się na własne życie, nieprawidłowości w zakresie pełnienia służby skutkujących wystąpieniem zdarzeń nadzwyczajnych, praktycznego stosowania środków przymusu bezpośredniego, przestrzegania zasad adekwatności, bezpieczeństwa i humanitaryzmu w trakcie stosowania środków przymusu bezpośredniego, radzenia sobie w sytuacjach trudnych z osadzonymi, metod postępowania adekwatnych do specyfiki zaburzeń psychicznych wykazywanych przez osadzonych, przeciwdziałania

korupcji, zapobiegania negatywnym przejawom podkultury przestępczej oraz profilaktyki samobójstw i autoagresji.

Ponadto w ramach Norweskiego Mechanizmu Finansowego na lata 2009-2014 dla części funkcjonariuszy z działu ochrony zaplanowano szkolenia językowe oraz z zasad udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej, dla funkcjonariuszy z działu penitencjarnego – szkolenia w zakresie przygotowywania skazanych do powrotu na rynek pracy, a dla funkcjonariusza z działu terapeutycznego przewidziano zrefundowanie studiów w zakresie terapii uzależnień.

W opinii pracowników Mechanizmu przedstawiona powyżej oferta szkoleń warta jest uznania ze względu na różnorodny zakres podejmowanych zagadnień. Mając jednak na uwadze specyfikę pracy z osobami pozbawionymi wolności, warty rozważenia, w ocenie przedstawicieli KMP, byłoby objęcie wszystkich funkcjonariuszy pracujących w bezpośrednim kontakcie z osadzonymi także szkoleniami z zakresu komunikacji interpersonalnej, umiejętności radzenia sobie ze stresem oraz przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu, a także praw osób pozbawionych wolności. W tym miejscu warto przywołać Standardy Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom (patrz: Fragment Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3] dot. szkoleń funkcjonariuszy służb porządku publicznego), które wskazują, że nie ma lepszej gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności, niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz Policji czy Służby Więziennej. CPT kładzie także szczególny nacisk na konieczność rozwijania umiejętności w zakresie komunikacji interpersonalnej. W przytoczonym uprzednio sprawozdaniu stwierdzono bowiem, że *(...) zdolność do komunikacji interpersonalnej powinna stanowić najważniejszy czynnik w procesie rekrutacji personelu służb egzekwujących przestrzeganie prawa oraz podczas szkolenia powinien zostać położony znaczny nacisk na rozwijanie umiejętności komunikacji interpersonalnej opartych na szacunku dla godności ludzkiej. Posiadanie takich umiejętności często umożliwia funkcjonariuszowi policji lub służb więziennych rozładowanie sytuacji, które w przeciwnym wypadku mogłyby stać się przyczynkiem do wybuchu przemocy, zaś bardziej ogólnie prowadzi do obniżenia napięcia oraz podniesienia jakości życia w policji oraz zakładach więziennictwa, co przynosi korzyść wszystkim osobom zainteresowanym.*

W 2013 r. w związku ze stwierdzonymi nieprawidłowościami podczas stosowania środka przymusu bezpośredniego (zadawanie osadzonemu uderzeń, uniemożliwienie załatwienia potrzeby fizjologicznej) Prokuratura Rejonowa w Grudziądzu wszczęła

przeciwko 3 funkcjonariuszom śledztwo w sprawie o czyn z art. 231 § 1 kk. Śledztwo zakończono postanowieniem o umorzeniu z uwagi na brak znamion czynu zabronionego. W związku ze zdarzeniem w jednostce prowadzono również 5 postępowań dyscyplinarnych. W 4 przypadkach postępowania umorzono poprzestając na przeprowadzeniu rozmowy dyscyplinującej, a w 1 przypadku postępowanie zakończono ukaraniem funkcjonariusza karą dyscyplinarną ostrzeżenia o niepełnej przydatności na zajmowanym stanowisku służbowym.

4. Warunki bytowe

W Zakładzie znajdują się 2 pawilony mieszkalne: pawilon A liczący 2 oddziały mieszkalne i pawilon B z 5 oddziałami mieszkalnymi oraz oddziałem terapeutycznym. Warunki bytowe panujące w pawilonach są odmienne. W pawilonie B można określić je jako zadowalające, natomiast w pawilonie A stan części cel jest zdecydowanie gorszy.

W niektórych celach w pawilonie B zaobserwowano ślady zawilgoceń na ścianach lub sufitach, zawilgocenia w kąciach sanitarnych, zagrzybienia, niewielkie odpryski oraz pęknięcia farby, ubytki tynku oraz zabrudzenia ścian. W czasie wizytacji w 2 celach mieszkalnych w pawilonie prowadzono prace remontowe obejmujące położenie nowego tynku, malowanie oraz ułożenie glazury i terakoty w kąciku sanitarnym i wokół umywalki. Wskazać należy, że stan części cel w pawilonie A uzasadnia potrzebę przeprowadzenia w nich kompleksowego remontu. Ściany w celach były bowiem bardzo brudne, w wielu miejscach zawilgocone, z dużymi ubytkami farby, natomiast na podłogach zauważalne były braki płytek lub wykonanie ich jedynie z cementowej wylewki (np. celi nr 7 i celi nr 12 w oddziale II). W opinii pracowników Mechanizmu prace remontowe powinny zostać przeprowadzone również w celach izolacyjnych. W czasie wizytacji bowiem ściany w nich były mocno zabrudzone, a sprzęt kwaterunkowy znacznie wyeksploatowany.

Kąciki sanitarne posiadają pełną zabudowę, a umywalki w większości wizytowanych cel znajdują się na przestrzeni cel. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji podkreślają również potrzebę zabudowania kącików w celach jednoosobowych, co w przypadku wizytowanej jednostki odnosi się do kącików sanitarnych w celach izolacyjnych oraz 2 izbach chorych. Rzecznik Praw Obywatelskich w wystąpieniu z dnia 25 marca 2013 r. (RPO-700317-II-702/12/MK) skierowanym do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej wskazał m.in., że w celach jednoosobowych urządzenia sanitarne powinny być osłonięte co najmniej w taki sposób, aby nie było możliwe zobaczenie

osadzonego wykonującego czynności intymne w kącie sanitarnym, ani bezpośrednio przez osoby wchodzące do celi, ani przez wizjer w drzwiach. W sytuacji, gdy funkcjonariusze Służby Więziennej, również płci przeciwnej, mają możliwość wglądu do kącia sanitarnego przez wizjer i obserwowania osadzonego podczas wykonywania przez niego czynności sanitarnych i higienicznych, warunek zapewnienia intymności przy korzystaniu z urządzeń sanitarnych nie jest spełniony. W odpowiedzi z dnia 17 kwietnia 2013 r. (BPR-070-48/13/923) Dyrektor Generalny Służby Więziennej podzielił pogląd Rzecznika Praw Obywatelskich, iż spełnienie warunku zapewnienia intymności w warunkach izolacji penitencjarnej uzależnione jest nie tylko od braku fizycznej obecności innych osób podczas korzystania przez osadzonego z urządzeń sanitarnych, ale także ograniczeniem (z wyłączeniem przypadków przewidzianych w obowiązujących przepisach) możliwości jego obserwacji.

Wszystkie cele są skanalizowane, doprowadzona jest do nich jednak jedynie zimna woda. Zgodnie z udzielonymi przedstawicielom KMP informacjami uprzednio w celach dostępna była również ciepła woda, jednakże ze względów oszczędnościowych kilka lat temu zaprzestano jej dostarczania. Biorąc pod uwagę istniejące w jednostce możliwości infrastrukturalne oraz potrzebę codziennego wykonywania czynności higienicznych przez osadzonych wykorzystujących do tego celu wodę podgrzaną w czajnikach lub za pomocą grzałek przy jednoczesnym zwiększeniu kosztów energii elektrycznej, pracownicy Mechanizmu poddają rozważeniu przez dyrekcję Zakładu możliwość ponownego doprowadzenia do cel mieszkalnych ciepłej wody.

Łóżka piętrowe w wizytowanych celach, poza celami w oddziale terapeutycznym, nie posiadały zabezpieczeń przed wypadnięciem oraz drabinek umożliwiających wejście na górny poziom. W ocenie przedstawicieli KMP zaobserwowane braki mogą przyczynić się do upadków (m.in. osób, które nie ujawniły informacji o takich schorzeniach jak padaczka) i spowodować ewentualne uszkodzenia ciała osób, które wchodzą na łóżka, korzystając z dostępnego, nieprzystosowanego do tego sprzętu kwaterunkowego lub próbując na nie wskoczyć. Dla osób o obniżonej sprawności fizycznej wejście na piętrowe łóżko może okazać się bardzo trudne lub praktycznie niemożliwe.

Rzeczy osobiste osadzeni przechowują w specjalnie przeznaczonych do tego kontenerach.

Pomiar cel mieszkalnych przeprowadzony przez pracowników Mechanizmu wykazał, iż w 2 celach na oddziale V (cela 14-osobowa nr 17 oraz cela 5-osobowa nr 1) powierzchnia mieszkalna przypadająca na jednego osadzonego wynosiła poniżej 3m² na

osobę. W związku z powyższym dyrekcja Zakładu podjęła decyzję o niezwłocznym przekwaterowaniu części osadzonych do wolnej celi mieszkalnej. Biorąc pod uwagę przedstawione ustalenia przedstawiciele KMP za zasadne uznają przeprowadzenie pomiarów powierzchni we wszystkich celach mieszkalnych w jednostce.

W dwóch z wizytowanych cel mieszkalnych uwagę pracowników KMP zwróciły zabezpieczenia okien składające się z zewnętrznej przesłony i kraty, a także siatki oraz kraty zainstalowanej po wewnętrznej stronie otworu okiennego (cela nr 16 w oddziale IV oraz cela nr 4 w oddziale I), co – jak wskazywały osoby osadzone – znacznie utrudnia otwarcie okna. Wobec powyższego zauważyć należy, iż sposób zabezpieczenia otworów okiennych, zwłaszcza w celi nr 16, powoduje ograniczenie, przewidzianego w art. 110 § 2 kkw, prawa osadzonych do zapewnienia im odpowiedniego dopływu powietrza do celi mieszkalnej. Ponadto porównanie zastanego w jednostce stanu faktycznego z wymogami ochronnymi zawartymi w § 78 rozporządzenia w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej (rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 października 2003 r., Dz. U. z 2003 r., Nr 194, poz. 1902, dalej rozporządzenia w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej) prowadzi do wniosku, iż system zabezpieczeń otworów okiennych we wskazanych celach odpowiada zabezpieczeniom przewidzianym dla pomieszczeń, w których wykonywana jest kara dyscyplinarna umieszczenia w celi izolacyjnej. W pozostałych celach mieszkalnych wężki okienne zabezpieczono zewnętrzną przesłoną, zewnętrzną kratą oraz siatką. Wobec powyższego podkreślenia wymaga fakt, że wskazany w § 77 ust. 1 rozporządzenia w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej katalog zabezpieczeń techniczno-ochronnych przewiduje m. in. możliwość stosowania w jednostce krat okiennych oraz wewnętrznych krat koszowych instalowanych przed otworami okiennymi (pkt f) lub przesłony i siatki mocnej konstrukcji montowanej po zewnętrznej stronie okien (pkt g). Redakcja powyższego przepisu powala wnioskować zatem, że wprowadzenie zabezpieczeń techniczno-ochronnych przewidzianych w jednym z dwóch wymienionych przepisów będzie wystarczające z punktu widzenia odpowiedniego zabezpieczenia jednostki organizacyjnej Służby Więziennej. Biorąc pod uwagę przedstawione powyżej argumenty oraz konieczność zachowania równowagi między względami bezpieczeństwa a stopniem dolegliwości dla osadzonych nimi powodowanych, przedstawiciele KMP zalecają zrewidowanie konieczności stosowania wymienionych zabezpieczeń otworów okiennych w celach mieszkalnych.

W Zakładzie znajduje się 5 placów spacerowych, w tym plac spacerowy dla osadzonych w celach izolacyjnych albo w izbach chorych oraz dla osadzonych z oddziału terapeutycznego. Pozostałe 3 place wyposażono i dostosowano do uprawiania sportów: mini piłki nożnej, siatkówki, koszykówki, ćwiczeń ogólnokondycyjnych oraz siłowych. Stan i wyposażenie placów spacerowych określić należy jako dobre.

Łaźnia zlokalizowana jest w suterenie pawilonu mieszkalnego B. Ściany łaźni wyłożono glazurą, a podłogi terakotą. Znajduje się w niej 10 stanowisk prysznicowych, oddzielonych od siebie w taki sposób, aby zapewnić intymność osobom kąpiącym się. W łaźni zlokalizowanej w pawilonie A wydzielono z kolei 6 stanowisk prysznicowych. Wszystkie stanowiska w obu łaźniach wyposażono w maty antypoślizgowe. W pobliżu cel izolacyjnych zlokalizowano łaźnię przeznaczoną dla osadzonych w celach izolacyjnych lub w izbach chorych. Znajdują się w niej 3 nieosłonięte stanowiska kąpielowe. Z uwagi na powyższe oraz warunki panujące w części łaźni przeznaczonej do przebierania się (bardzo zniszczone ściany z zawilgoczeniami i odpryskami farby) zasadnym jest zalecenie przeprowadzenia w niej prac remontowych. W tym miejscu warto także wskazać, iż na konieczność osłonięcia stanowisk prysznicowych wskazał również Centralny Zarząd Służby Więziennej, który w piśmie z dnia 15.03.2010 r. o sygnaturze BPR-0510/932/10/Z-1 poinformował Rzecznika Praw Obywatelskich, iż przedstawiciele Biura Kwatermistrzowsko-Inwestycyjnego w toku prowadzonych kontroli zwracają uwagę na potrzebę wykonywania w łaźniach ścianek między prysznicami.

Kąpiel osadzonych odbywa się raz w tygodniu, co stanowi minimum określone w normach krajowych. Czas przeznaczony na kąpiel wynosi 8 minut. Warto w tym miejscu podkreślić, że zgodnie z regułą 19.4 Europejskich Reguł Więziennych, każdy więzień powinien mieć prawo wykąpać się lub wziąć prysznic, jeśli to możliwe, codziennie, lecz przynajmniej dwa razy w tygodniu (a w razie potrzeby częściej) w interesie ogólnej higieny. W omawianym obszarze warto także przytoczyć orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wydane w sprawie Ananyev i inni przeciwko Rosji, w którym Trybunał zauważył, że prawdziwie ludzkie środowisko nie jest możliwe bez łatwego dostępu do toalety czy możliwości utrzymania swego ciała w czystości. Trybunał często stwierdzał, że czas na wzięcie prysznica, zwykle przyznawany więźniom w aresztach śledczych w Rosji, ograniczony do 15 – 20 minut raz w tygodniu, był oczywiście niewystarczający do zachowania właściwej higieny ciała [orzeczenie w trybie wyroku pilotażowego – 10 stycznia 2012 r., Izba (Sekcja I), skargi nr 42525/07

i 60800/08]. Przedstawiciele Mechanizmu również stoją na stanowisku, że możliwość kąpieli raz na tydzień jest niewystarczająca do utrzymania należytej higieny w związku z czym zalecane jest zwiększenie częstotliwości kąpieli dla osadzonych. Należy wskazać, iż w piśmie z dnia 10 września 2013 r. o sygnaturze D-072-232/13 skierowanym do Dyrektora Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* także Dyrektor Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny dostrzegł konieczność zwiększenia liczby kąpieli dla osadzonych.

Osadzeni posiadający środki finansowe 3 razy w miesiącu mogą dokonywać zakupów artykułów dopuszczonych do sprzedaży w jednostce. Zakupy realizowane są podczas bezpośrednich wizyt osadzonych w kantynie, w której dostępny jest szeroki wybór produktów, w tym warzywa, owoce, nabiał oraz podstawowe leki. Kantyna realizuje także indywidualne zamówienia osadzonych.

Podczas oglądu cel mieszkalnych przedstawiciele Mechanizmu odebrali sygnały, iż osoby korzystające z diet innych niż podstawowa nie mogą dokonywać w kantynie zakupu niektórych produktów. Pracownicy KMP proszą o wyjaśnienie powyższej kwestii.

Rozmówcy pracowników KMP zwrócili ponadto uwagę na problem przerw w dopływie energii elektrycznej do cel, który w porze nocnej trwa między godziną 23.00 a 6.30. W związku z tym osadzeni podnosili, że przed apelem porannym o godz. 6.00 nie mają możliwości podgrzania wody do porannej toalety. Ponadto wskazać należy, iż w okresie zimowym osadzeni zmuszeni są przygotowywać się do apelu porannego praktycznie po ciemku. Biorąc pod uwagę powyższe, pracownicy KMP zalecają skrócenie lub zmianę godzin, w których następuje w porze nocnej przerwa w dopływie energii elektrycznej, tak aby umożliwić wszystkim osadzonym przygotowanie się do apelu.

W odniesieniu do warunków bytowych część osadzonych przekazała uwagi dotyczące wyżywienia, w szczególności jego ilości oraz zbyt małej ilości warzyw i owoców w diecie. Analiza jadłospisu dekadowego za okres 04-13.2013r. dla wszystkich realizowanych w jednostce diet wykazała natomiast, że wysokość oszczędności w wydatkach na żywność wynosiła niemal we wszystkich wypadkach 20%. Wyjątek w tym zakresie stanowiły jedynie jadłospisy dla normy wyznaniowo-kulturowej oraz wegetariańskiej z dnia 09.11.2013 r. z oszczędnościami wynoszącymi odpowiednio 8,95% oraz 0,47%. Biorąc pod uwagę powyższe wskazać należy, iż zgodnie z §5 ust. 3 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 2003 r. w sprawie

określenia wartości dziennej normy żywienia oraz rodzaju diet wydawanych osobom osadzonym w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2003 r. Nr 167, poz. 1633, dalej: rozporządzenie w sprawie norm żywienia) dopuszcza się oszczędności stawek dziennych w wysokości do 10%. Oszczędności w wysokości do 20% dopuszczalne są jedynie w szczególnie uzasadnionych przypadkach, związanych z sezonowością występowania artykułów spożywczych na rynku, za zgodą dyrektora (§ 5 ust. 4). Tymczasem z udostępnionych przedstawicielom KMP dokumentów wynika, iż zgoda na oszczędności do 20% w wysokości dziennych stawek norm żywieniowych wydawana jest przez dyrektora jednostki każdego miesiąca, co zdaniem pracowników KMP powoduje stosowanie oszczędności we wskazanym wymiarze jako reguły przez cały rok. Decyzja zaś o dopuszczalności oszczędności powinna być wydawana każdorazowo w uzasadnionych przez funkcjonariusza nadzorującego żywienie przypadkach związanych z sezonowością występowania artykułów spożywczych i zróżnicowaniem ich cen w zależności od pory roku. Należy podkreślić także, iż zgodnie z § 5 ust. 4 rozporządzenie w sprawie norm żywienia oszczędności mogą być stosowane pod warunkiem nie pogorszenia jakości żywienia. W związku z uwagami skazanych i tymczasowo aresztowanych dotyczącymi zapewnionego im przez jednostkę żywienia oraz brzmieniem przywołanego przepisu przedstawiciele KMP zalecają rozważenie ograniczenia stosowanych oszczędności w celu poprawy jakości wydawanych posiłków.

Podsumowując uwagi dotyczące warunków bytowych w jednostce należy zauważyć, iż nie jest ona dostosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych. Zakład nie dysponuje bowiem ani jedną celą przystosowaną do potrzeb osób niepełnosprawnych, ambulatorium zlokalizowane jest na piętrze pawilonu mieszkalnego B, a dostęp do łaźni przeznaczonej dla osób przebywających w izbie chorych oraz pomieszczeń biblioteki i czytelnicy możliwy jest tylko schodami. W związku z powyższym należy wskazać, że zgodnie z przyjętą w dniu 1 sierpnia 1997 r. przez Sejm RP *Kartą Praw Osób Niepełnosprawnych* (M. P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475) osoby niepełnosprawne mają prawo życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych. Ponadto w dniu 6 września 2012 r. Polska ratyfikowała przyjętą w dniu 13 grudnia 2006 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych *Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych* (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169) zobowiązującą do umożliwienia osobom niepełnosprawnym niezależnego życia i pełnego udziału we wszystkich jego sferach. Oba wymienione dokumenty mają zastosowanie również do osób pozbawionych wolności oraz środowiska stworzonego w miejscu ich osadzenia. Wobec powyższego wszelkie instytucje państwowe, winny

podejmować działania ukierunkowane na urzeczywistnienie praw osób z niepełnosprawnością. Omawiając potrzebę dostosowania jednostek penitencjarnych do potrzeb osób niepełnosprawnych warto także zwrócić uwagę na wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 2006 r. w sprawie *Vincent przeciwko Francji* (6253/03), w którym Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka przez osadzenie więźnia poruszającego się na wózku inwalidzkim w celi, której wyposażenie nie było całkowicie dostosowane do osób niepełnosprawnych oraz której nie był w stanie samodzielnie opuścić. Mając na względzie treść wskazanych aktów prawnych oraz orzecznictwa Trybunału, pracownicy KMP zalecają uwzględnienie konieczności dostosowania infrastruktury Zakładu do potrzeby osoby z niepełnosprawnością w planowanych remontach i modernizacjach.

5. Traktowanie

Z obserwacji pracowników KMP wynika, że atmosfera panująca w jednostce jest dobra. Osadzeni z którymi przedstawiciele Mechanizmu przeprowadzali rozmowy w celach mieszkalnych oraz rozmowy indywidualne, w zdecydowanej większości pozytywnie oceniali traktowanie przez funkcjonariuszy zarówno z działu penitencjarnego jak i ochrony. Rozmówcy przedstawiciele KMP bardzo dobrze wypowiadali się także o pracy personelu z oddziału terapeutycznego cechującego się wysoką kulturą osobistą oraz zaangażowanego w indywidualne sprawy osadzonych. Osadzeni wskazali również, iż wychowawcy są zawsze dostępni, m. in. dzięki systematycznemu wizytowaniu cel mieszkalnych i starają się pomóc w rozwiązaniu zgłoszonych im problemów. Jedynie część osób zakwaterowanych w pawilonie A zgłosiła, iż dostęp do wychowawców jest utrudniony. Pojedyncze negatywne sygnały dotyczyły zwracania się do osadzonych po nazwisku lub na ty.

W roku 2012 w jednostce zarejestrowano wpływ 120 skarg osób pozbawionych wolności, wśród których dominowały skargi dotyczące traktowania przez funkcjonariuszy i pracowników SW, warunków bytowych, opieki zdrowotnej, przetransportowania. Z kolei w roku 2013 do dnia wizytacji osadzeni wnieśli 110 skarg, w których najczęściej podnosili analogiczne do uprzednio wskazanych obszary problemowe. Łącznie w analizowanym okresie 6 skarg zostało uznanych za zasadne.

W 2012 r. w jednostce odnotowano 12 zdarzeń nadzwyczajnych, w tym m.in. 5 przypadków ujawnienia przedmiotu niebezpiecznego lub niedozwolonego, 2 przypadki samowolnego oddalenia się osoby pozbawionej wolności w trakcie pobytu poza terenem

jednostki w systemie bez konwojenta oraz napaść na funkcjonariusza poza służbą. Od początku 2013 r. do dnia wizytacji w jednostce doszło do 4 zdarzeń nadzwyczajnych: 2 bójk, samouszkodzenia oraz przekroczenia uprawnień ze strony funkcjonariuszy w zakresie zasad stosowania siły fizycznej oraz niepełnej realizacji uprawnień osadzonego.

Z udostępnionego wizytującym zestawienia samoagresji wynika, że w 2012 r. osadzeni w Zakładzie dokonali łącznie 29 tego typu zachowań (20 połyków, 6 pocięć, 2 odmowy przyjmowania posiłków, 1 zasypka oka). Natomiast w 2013 r. do dnia wizytacji odnotowano łącznie 26 samoagresji (15 połyków, 6 pocięć, 5 odmów przyjęcia posiłku). Łącznie 55 tego typu zachowaniom przypisano charakter instrumentalny, a 3 zakwalifikowano jako samoagresje o podłożu emocjonalnym. Najczęstsze przyczyny samoagresji stanowił protest przeciwko działalności administracji (32 przypadki), zaburzona lub nieprawidłowa osobowość (11 przypadków) oraz wymuszenie na administracji określonych decyzji (8 przypadków).

6. Dyscyplinowanie

Z udostępnionych przedstawicielom KMP danych wynika, iż w okresie od 01.01.2012 r. do 13.11.2013 r. łącznie wymierzono w jednostce 391 kar dyscyplinarnych, w tym 32 wobec tymczasowo aresztowanych. W większości przypadków wymierzano nagane (157 przypadków, w tym 18 wobec tymczasowo aresztowanych), udzielanie widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą, na okres do 3 miesięcy (87 przypadków), umieszczenie w celi izolacyjnej na okres do 28 dni (56 przypadków), a także pozbawienia możliwości otrzymania paczki żywnościowej przez okres 3 miesięcy (46 przypadków). W tym samym okresie osadzonym udzielono 4608 nagród i ulg, w tym 59 wobec tymczasowo aresztowanych. Najczęściej było to zezwolenie na otrzymanie dodatkowej paczki żywnościowej (1890 przypadków, w tym 49 wobec tymczasowo aresztowanych), pochwała (876 przypadków) oraz nagroda rzeczowa (147 przypadków). Na uwagę zasługuje również liczba przyznanych osadzonym, w analizowanym okresie, nagród w postaci zezwolenia na widzenie bez osoby dozoru (łącznie 460 przypadków) oraz nagród o charakterze wolnościowym, tj. zezwolenia na widzenie bez dozoru poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub godną zaufania, na okres nie przekraczający jednorazowo 30 godzin (211 przypadków), a także zezwolenia na

opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, na okres nieprzekraczający jednorazowo 14 dni (290 przypadków).

Wizytujący nie odebrali uwag ze strony osadzonych dotyczących analizowanego obszaru.

7. Prawo do informacji

Dokumentem regulującym zasady funkcjonowania osadzonych w jednostce jest zarządzenie Nr 47/2013 Dyrektora Zakładu Karnego Nr 2 w Grudziądzu z dnia 30 sierpnia 2013 r. w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego dla skazanych, tymczasowo aresztowanych oraz ukaranych. W ocenie przedstawicieli Mechanizmu przepisy zawarte we wskazanej regulacji sformułowane są w sposób zrozumiały. W czasie wizytacji kopie porządku wewnętrznego dostępne były dla osadzonych w celach mieszkalnych.

Zastrzeżenia budzi jedynie uregulowanie zawarte w § 26, zgodnie z którym *wszyscy osadzeni zobowiązani są pozostawić w magazynie odzież i obuwie w ilości niezbędnej przy opuszczeniu zakładu po odbyciu kary pozbawienia wolności*. Należy zauważyć, iż w przypadku części osób skazanych realizacja powyższego zobowiązania nie będzie możliwa z uwagi na brak środków finansowych na zakup odzieży i obuwia lub brak osób, które mogłyby dostarczyć takie rzeczy osadzonemu z wolności. Ponadto zgodnie z art. 166 § 3 kkw zwalnianemu z zakładu karnego, który nie dysponuje wystarczającymi środkami własnymi dyrektor zakładu może udzielić pomocy pieniężnej lub jej odpowiedniego ekwiwalentu w postaci np. odpowiedniej odzieży i obuwia dla osadzonych niedysponujących nimi w chwili zwolnienia. Również Europejskie Reguły Więzienne stanowią, iż zwalnianych więźniów należy zaopatrzyć w należyte i odpowiednie do pory roku ubranie (reg. 33.8).

W czasie wizytacji w miejscach ogólnodostępnych w oddziałach mieszkalnych były wywieszane adresy instytucji krajowych oraz międzynarodowych stojących na straży praw człowieka.

W bibliotece Zakładu znajdowały się natomiast aktualne akty prawne oraz tłumaczenia regulaminu organizacyjno-porządkowego odbywania kary pozbawienia wolności na języki obce. W bibliotece udostępniono osadzonym także zbiory z orzecnictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, a zgodnie z udzielonymi wizytującym informacjami, w przypadku zmian w prawie lub wydania orzeczeń w sprawach związanych z wykonywaniem kary pozbawienia wolności w radiowęźle transmitowane są komunikaty z informacją na ten temat. W tym miejscu warto wskazać,

iż potrzeba upowszechniania wiedzy z zakresu orzecznictwa w sprawach dotyczących osób pozbawionych wolności została dostrzeżona także przez Trybunał Konstytucyjny. W wyniku prowadzonej przez Rzecznika Praw Obywatelskich korespondencji we wskazanym temacie otrzymano informację, iż powyższa kwestia jest przedmiotem coraz liczniejszych zgłoszeń od osób osadzonych w zakładach karnych lub przebywających w aresztach śledczych. W związku z powyższym Trybunał Konstytucyjny podjął starania aby – w przypadku rozstrzygnięcia Trybunału Konstytucyjnego dotyczącego osób pozbawionych wolności lub tymczasowo aresztowanych – przygotować stosowną informację o danym wyroku i jego (prawnych oraz praktycznych) skutkach, a następnie, we współpracy z odpowiednimi organami Służby Więziennej, przekazywać zainteresowanym. Warto podkreślić, iż powyższa działalność edukacyjna powinna stanowić jeden z podstawowych elementów pracy penitencjarnej służącej m.in. kształtowaniu świadomości oraz zapewnianiu osadzonym dostępu do elementarnej informacji w zakresie ich sytuacji prawnej. Żadne względy nie powinny ograniczać przedsięwzięć na rzecz popularyzacji prawa oraz edukacji obywatelskiej w sprawach publicznych.

8. Prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym

Osadzeni w zakładzie karnym typu zamkniętego mogą korzystać z samoinkasujących aparatów telefonicznych 3 razy w tygodniu zgodnie z harmonogramem ustalonym dla każdego oddziału mieszkalnego, a w zakładzie karnym typu półotwartego codziennie pomiędzy apelem porannym i wieczornym. Czas trwania rozmowy nie może przekroczyć 8 minut. W omawianym obszarze osadzeni z oddziału terapeutycznego wskazali, iż są doprowadzani do telefonu w grupach liczących 2-3 osoby, w związku z czym słyszą nawzajem prowadzone przez siebie rozmowy. W opinii pracowników KMP potrzeba ochrony prywatności prowadzonych rozmów oraz przekazywanych w ich trakcie informacji przed współosadzonymi wymaga pojedynczego doprowadzania osadzonych do aparatu telefonicznego.

Osoby tymczasowo aresztowane nie mogą korzystać z aparatów telefonicznych, w tym także w celu skontaktowania się ze swoimi pełnomocnikami. Należy uznać, iż wynikający z art. 217c całkowity zakaz prowadzenia rozmów telefonicznych przez tymczasowo aresztowanych stoi w opozycji do zagwarantowanego art. 215 § 1 kkw tej grupie osadzonych prawa do obrony. Zgodnie z treścią przytoczonego przepisu tymczasowo aresztowany ma prawo do porozumiewania się z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym podczas nieobecności innych

osób oraz korespondencyjnie. Wyjaśnić należy, że korespondencją w rozumieniu art. 8 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. są różne sposoby komunikowania się, w tym także rozmowa telefoniczna. Wbrew dosłownemu brzmieniu art. 215 kkw, przepis ten przyznaje tymczasowo aresztowanemu prawo kontaktowania się z wymienionymi osobami również telefonicznie bądź przy wykorzystaniu innych dostępnych technicznych środków przekazywania informacji.

Podkreślenia wymaga fakt, iż Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu podczas czwartej okresowej wizyty w Polsce w 2009 r. zakwestionował stan prawny w zakresie całkowitego zakazu prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane. Ponadto całkowity zakaz prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane stoi w sprzeczności z regułami: 95.3, 98.2 i 99, zawartymi w Rekomendacji Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych.

Biorąc pod uwagę powyższe argumenty Rzecznik Praw Obywatelskich w dniu 15 listopada 2013 r. skierował do Trybunału Konstytucyjnego wnioski o stwierdzenie art. 217c ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 ze zm.) w zakresie, w jakim wyłącza możliwość telefonicznego porozumiewania się tymczasowo aresztowanego z obrońcą za niezgodny z art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

Przedstawiciele Mechanizmu zwracają również uwagę na prawo osób tymczasowo aresztowanych, po osadzeniu w areszcie śledczym, do niezwłocznego poinformowania osób bliskich o miejscu ich pobytu na podstawie art. 211 § 2 kkw. *Kodeks nie określa formy w jakiej tymczasowo aresztowany może zrealizować to prawo, ale skoro ma ono być zrealizowane bezzwłocznie, osadzony może wybrać najszybszy sposób komunikacji, a administracja aresztu śledczego ma obowiązek mu to umożliwić, nawet na własny koszt. W grę wchodzi przede wszystkim powiadomienie telefoniczne lub depeszą* (S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2010 r.). Z rozmów z tymczasowo aresztowanymi wynikało natomiast, że mogli oni jedynie listownie poinformować najbliższych o miejscu swojego pobytu.

Widzenia skazanych odbywają się w soboty w godz. 7.15-15.15 (w ostatnią sobotę miesiąca w godz. 7.15-12.15) oraz w niedzielę w godz. 07.15-12.15. Widzenia tymczasowo aresztowanych realizowane są natomiast w ostatnią sobotę miesiąca w godz.

7.15-15.15 oraz w niedziele w godz. 07.15-12.15. Osadzeni mogą skorzystać z widzeń w pierwszy dzień Świąt Wielkanocnych oraz pierwszy dzień Świąt Bożego Narodzenia.

W Zakładzie znajduje się sala do widzeń pod nadzorem funkcjonariusza, w sposób umożliwiający bezpośredni kontakt, przy oddzielnym stoliku. W sali tej wyodrębniono również dwa stanowiska do widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą dozującą. Obok zlokalizowano salę do widzeń bez osoby dozującej z wyodrębnionym kąciem dla dzieci.

Należy jednak zwrócić uwagę na brak pomieszczenia do realizacji nagrody przewidzianej w art. 138 § 1 pkt 3 kkw., tj. widzenia w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozującej, którego wyposażenie określone zostało w załączniku do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2003 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2003 r. Nr 186, poz. 1820, dalej: rozporządzenie w sprawie warunków bytowych). Brak w jednostce pomieszczenia do realizacji wskazanej nagrody uniemożliwia w praktyce jej udzielenie, nawet w przypadku spełniania przez osadzonych warunków do jej przyznania. W ocenie pracowników Mechanizmu, dla zapewnienia równości więźniów wobec prawa władze Zakładu powinny zorganizować i odpowiednio wyposażyć takie pomieszczenie.

9. Prawo do ochrony zdrowia

Opiekę zdrowotną nad osadzonymi w Zakładzie sprawują kierownik ambulatorium oraz zatrudnieni na umowy cywilnoprawne specjaliści: psychiatra, specjalista chorób błony śluzowej jamy ustnej i przyzębia, radiolog, neurolog, dermatolog, radiodiagnostyk, specjalista chorób wewnętrznych, okulista. Personel lekarski jednostki uzupełnia zatrudniony na 0,5 etatu lekarz stomatolog. Kierownik ambulatorium przyjmuje osadzonych w poniedziałki, wtorki, czwartki i piątki, zgodnie z grafikami dla poszczególnych oddziałów, w godz. 9.00-12.00, natomiast lekarz stomatolog - 2 razy w tygodniu w godz. 8.00-15.00. Konsultacje lekarzy specjalistów realizowane są w zależności od zgłaszanych przez osadzonych potrzeb. W roku 2012 kierownik ambulatorium przyjął 6 242 osoby, a lekarz stomatolog – 1 389 osób. Poza przyjęciami realizowanymi w Zakładzie podpisano umowy z Wojskową Specjalistyczną Przychodnią Lekarską oraz Szpitalem im. Biegańskiego w Grudziądzu. Zgodnie z informacjami uzyskanymi od kierownika ambulatorium czas oczekiwania na

konsultacje u kardiologa wynosi w przybliżeniu 2-3 tygodnie, problem stanowi natomiast uzyskanie konsultacji, np. u specjalisty pulmonologa.

Średni personel medyczny Zakładu liczy 3 pielęgniarki - funkcjonariuszy Służby Więziennej. Opieka pielęgniarska zapewniona jest osadzonym w dni robocze w godz. 8.00-18.00. Poza godzinami pracy ambulatorium, w przypadkach nagłych, wzywane jest pogotowie ratunkowe.

W skład ambulatorium jednostki wchodzi gabinet lekarski, pomieszczenie socjalne dla personelu oraz 3 izby chorych, z których 2 wykorzystywane są jako tzw. izolatory medyczne. Izba chorych przeznaczona jest dla 4 osób, w czasie wizytacji przebywały w niej 2 osoby przewlekle chore. Uwagę wizytujących zwrócił fakt, iż 2 łóżka w izbie zostały połączone tworząc wspólną przestrzeń do spania. W opinii przedstawicieli KMP takie ustawienie łóżek może dodatkowo wzmocnić subiektywne odczucia zatłoczenia izby, zmuszając skazanych do przebywania bardzo blisko siebie i braku minimum prywatności jakie stwarza własne miejsce do odpoczynku.

Pomieszczenia tzw. izolatorów medycznych usytuowane są suterenie budynku, obok cel izolacyjnych. Wykorzystywane są one do kwaterowania osób zaniedbanych higienicznie oraz z podejrzeniem zespołu odstawiennego, z uwagi na zainstalowany w celi monitoring ułatwiający kontrolę ich stanu.

W opinii przedstawicieli KMP warunki panujące w izbach chorych uzasadniają potrzebę przeprowadzenia w nich prac remontowych. W czasie wizytacji w izbach chorych nie było ciepłej wody, na ścianach zauważalne były ubytki farby, a podłogi nie spełniały wymagań określonych w §18 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 lipca 2012 r. w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia i urządzenia podmiotu leczniczego dla osób pozbawionych wolności (Dz. U. z 2012 r., poz. 808), zgodnie z którym w pomieszczeniach ambulatorium z izbą chorych podłogi, a także połączenia ścian z podłogami wykonuje się z materiałów umożliwiających ich mycie i dezynfekcję.

W zakresie opieki zdrowotnej rozmówcy przedstawicieli KMP nie zgłosili uwag odnośnie możliwości dostępu do lekarza, jednakże przekazali skargi dotyczące opryskliwego oraz lekceważącego traktowania ze strony kierownika ambulatorium.

10. Oddziaływania kulturalno-oświatowe i sportowe

W Zakładzie wyodrębniono jedną świetlicę przeznaczoną dla osadzonych ze wszystkich oddziałów mieszkalnych. Wyposażenie świetlicy stanowią stół do tenisa

stołowego, stół do gry w bilard, telewizor, krzesła oraz stoły. Zgodnie z przekazanymi wizytującym informacjami świetlica wykorzystywana jest również przy organizacji spotkań oraz koncertów. Jednorazowo w tego typu imprezach może uczestniczyć około 40 osadzonych. W okresie od początku 2012 r. do dnia wizytacji zorganizowano w jednostce spotkania z siatkarzami drużyny Delecta, armwrestlerami Marzeną Wawrzyniak i Igorem Mazurenko oraz Dariuszem Michalczewskim. W pawilonie mieszkalnym A zlokalizowano natomiast salę komputerową.

Wypożyczanie książek realizowane jest w oddziałach mieszkalnych w oddziałowych punktach bibliotecznych, jak również w bibliotece centralnej, dysponującej księgozbiorem liczącym blisko 13 tys. woluminów. Warty podkreślenia jest, iż jednostka nawiązała współpracę z Biblioteką Narodową, na podstawie której wszystkie dodatkowe egzemplarze książek są przesyłane do Zakładu. Obok biblioteki znajduje się pomieszczenie radiowęzła oraz czytelnia, w której odbywają się również spotkania kółka szachowego. Za pośrednictwem radiowęzła transmitowane są ogłoszenia administracji, konkursy tematyczne oraz pogadanki.

Jednostka prenumeruje dziennik *Gazeta Pomorska*, a w piątki otrzymuje kilkanaście sztuk gazety *Nowości*, wydawanej do oddziałów mieszkalnych.

W ramach zajęć sportowych organizowane są turnieje piłki nożnej oraz piłki siatkowej, a od 3 lat organizowane są zawody siłowe *Stokrotność*.

Uwagi wymaga fakt, iż tymczasowo aresztowani zgłosili trudności w dostępie do zajęć świetlicowych. Z relacji rozmówców przedstawicieli KMP wynikało bowiem, iż dostęp do świetlicy zapewniany jest im jedynie raz na kilka miesięcy (np. raz na trzy miesiące, raz na pięć miesięcy). Niektórzy osadzeni w ogóle nie mieli świadomości, iż w jednostce znajduje się świetlica. Wobec powyższych sygnałów należy w tym miejscu przywołać Zalecenie 84 Europejskiego Komitetu ds. Przeciwdziałania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu zawarte w raporcie CPT/(2011) 20, zgodnie z którym *polskie władze powinny wzmóc swoje wysiłki dla opracowania programów zajęć dla osób skazanych i tymczasowo aresztowanych. Celem powinno być zapewnienie, by obie kategorie więźniów były w stanie spędzać rozsądną część dnia (osiem godzin lub więcej) poza swoimi celami, zaangażowane w celowe zajęcia o różnym charakterze. Szczególnie w przypadku tymczasowo aresztowanych, prawie całkowity brak zajęć pogarszał postrzeganie okresu detencji i sprawiał, iż warunki były bardziej dotkliwie aniżeli w przypadku więźniów. W połączeniu z ograniczoną przestrzenią życiową, ubogimi warunkami bytowymi, ograniczeniami w kontaktach ze światem zewnętrznym oraz innymi*

osadzonymi, skutkowało powstaniem uciążliwych i ogłupiających realiów. Biorąc pod uwagę powyższe przedstawiciele Mechanizmu zalecają umożliwienie wszystkim tymczasowo aresztowanym korzystania ze świetlicy oraz wzbogacenie oferty zajęć dla nich przeznaczonych.

W jednostce realizowany jest szereg programów readaptacyjnych. Wśród nich należy wymienić program skierowany do sprawców przemocy domowej (*Partner*), skazanych przejawiających napięcie emocjonalne (*Stresstop – sposoby radzenia sobie ze stresem*) lub trudności w komunikacji interpersonalnej (*Świat muzyki, Komunikacja – sztuka porozumiewania się*), osób uzależnionych od alkoholu (*Empatia, Profilaktyka życia bez alkoholu*), a także chcących nawiązać prawidłowe relacje ojciec-dziecko (*Fajny tata*). Aktywizacji zawodowej oraz przygotowaniu do życia na wolności poświęcono z kolei programy *Świadoma wolność, Możesz więcej, Uwierz w siebie, Aktywnie szukaj pracy, Warsztat dla zainteresowanych wolontariatem*. W celu promocji sportu i upowszechniania kultury zrealizowano natomiast programy *Siatkarz* oraz *Kino za kratą*.

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji doceniają przygotowaną w jednostce ofertę programów readaptacji społecznej, która jest różnorodna i ukierunkowana na wyposażenie skazanych w kompetencje umożliwiające przezwycięzenie własnych deficytów. Wskazać bowiem należy, iż bez tego typu wsparcia wielu skazanych nie byłoby w stanie, w oparciu jedynie o własne zasoby i możliwości, poradzić sobie w trudnych sytuacjach oczekujących ich na wolności.

W zakresie przygotowania skazanych do życia na wolności jednostka nawiązała ponadto współpracę z podmiotami zewnętrznymi. W 2003 r. Zakład zawarł porozumienie z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Grudziądzu, na mocy którego na terenie jednostki odbywają się kwartalne spotkania wyznaczonego pracownika socjalnego z osadzonymi kończącymi odbywanie kary pozbawienia wolności. Spotkania mają charakter informacyjny, a w ich trakcie poruszane są zagadnienia z zakresu spraw rodzinnych oraz możliwości uzyskania pomocy finansowej. Z kolei dzięki współpracy z Kujawsko-Pomorską Wojewódzką Komendą OHP w Toruniu osadzeni - absolwenci kursów zawodowych mają możliwość uczestniczenia w zajęciach aktywizacyjnych prowadzonych przez pracownika Młodzieżowego Centrum Kariery. Z kolei Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu corocznie przekazuje jednostce materiały informacyjne o miejscach udzielania pomocy osobom bezdomnym w województwie kujawsko-pomorskim w celu upowszechnienia osadzonym zagrożonym bezdomnością.

11. Zatrudnienie oraz nauczanie

Zgodnie z danymi na dzień 13.11.2013 r. ogółem zatrudnionych było 22 osadzonych. Z zatrudnienia odpłatnego korzystało zaledwie 7 osób w Miejskim Przedsiębiorstwie Gospodarki Nieruchomościami w Grudziądzu. Z kolei zatrudnionych nieodpłatnie było 15 osób na podstawie art. 123a §2 kkw.

Osadzeni w jednostce mogą korzystać również ze szkolenia kursowego. Od początku 2012 r. do dnia wizytacji zorganizowano kursy przyuczające do wykonywania zawodów brukarza, pracownika robót wykończeniowych w budownictwie, operatora wózka jezdniowego, fryzjera, tynkarza, monterów okien, spawacza, malarza-szpachlarza, magazyniera, które łącznie ukończyło 135 osadzonych.

12. Prawo do praktyk religijnych

W jednostce znajduje się kaplica ekumeniczna mogąca pomieścić jednorazowo około 15 wiernych. Opiekę duszpasterską nad osadzonymi sprawuje kapelan rzymskokatolicki. Msze święte odprawiane są w każdą niedzielę i święta w godz. 9.00-16.00. Poza tym 2 razy w tygodniu osadzeni mają możliwość spotkania z kapłanem w kaplicy lub celi mieszkalnej.

Spotkania z przedstawicielami innych kościołów oraz związków wyznaniowych organizowane są w sali widzeń. W czasie wizytacji posługę wśród osadzonych pełnili przedstawiciele Kościoła Świadców Jehowy.

Osadzeni, z którymi przeprowadzono rozmowy nie zgłosili uwag w omawianym obszarze.

13. Zalecenia

Na podstawie art. 19 *Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

Dyrektorowi Zakładu Karnego Nr 2 w Grudziądzu:

1. wyeliminowanie przypadków zwracania się do osadzonych *na ty* oraz niewłaściwego zwracania się do osadzonych przez kierownika ambulatorium;

2. zapewnienie kadry oddziału terapeutycznego oraz psychologom penitencjarnym superwizji;
3. poszerzenie oferty szkoleń dla funkcjonariuszy zgodnie z uwagami zawartymi w pkt 3 Raportu;
4. przeprowadzenie pomiarów powierzchni cel mieszkalnych;
5. przeprowadzenie prac remontowych w wymagających tego celach mieszkalnych;
6. zabudowę/osłonięcie kącików sanitarnych w celach jednoosobowych;
7. rozważenie możliwości ponownego doprowadzenia ciepłej wody do cel mieszkalnych;
8. wyposażenie łóżek piętrowych w drabinki i zabezpieczenia górnego poziomu;
9. przeprowadzenie prac remontowych, w tym wydzielenie stanowisk prysznicowych, w łaźni przeznaczonej dla osadzonych w izbach chorych i celach izolacyjnych;
10. zwiększenie częstotliwości kąpieli dla osadzonych;
11. wyjaśnienie sygnałów dotyczących zakupu niektórych artykułów przez osadzonych korzystających z innych diet niż podstawowa;
12. skrócenie lub zmianę czasu wyłączenia energii elektrycznej w porze nocnej;
13. zmianę ustawienia łóżek w izbie chorych;
14. udostępnienie ciepłej wody oraz przeprowadzenie prac remontowych w izbach chorych;
15. uwzględnienie potrzeby dostosowania infrastruktury jednostki do potrzeb osób niepełnosprawnych w planowanych remontach i modernizacjach;
16. zorganizowanie pomieszczenia do tzw. widzeń intymnych;
17. pojedyncze doprowadzanie osadzonych do aparatu telefonicznego;
18. zrewidowanie konieczności jednoczesnego stosowania w celach mieszkalnych zabezpieczeń otworów okiennych w postaci krat zewnętrznych i wewnętrznych, przesłon zewnętrznych oraz siatek;
19. wyeliminowanie zastrzeżenia zawartego w art. 26. porządku wewnętrznego;

Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Bydgoszczy:

1. wsparcie Dyrektora Zakładu Karnego Nr 2 w Grudziądzu w realizacji zaleceń wymagających nakładów finansowych.

Opracowała: dr Aleksandra Iwanowska